

Bokanmeldelser

Maria Hellström:

Christiania – en studie i motståndets estetiska former

Steal This Place. The Aesthetics of Tactical Formlessness and “The free Town of Christiania”. Swedish University of Agricultural Sciences, Institutionen för Landskapsplanering, SLU, Alnarp [diss.]

Maria Hellströms avhandling är inom det arkitekturvetenskapliga fältet en för mig mycket angelägen avhandling. Den ger sig i kast med att på ett inträngande sätt belysa utomordentligt viktiga frågor inför framtiden på ett sammanhållet och övertygande sätt. Den förtjänar en längre kommentar och reflektion. Eftersom avhandlingen till stor del bygger på ett förhållningssätt som enligt min mening till stor del går att härleda till den på senare tid återupptäckte franske filosofen Henri Lefebvre¹ så skulle jag med anledning av avhandlingen vilja presentera några reflektioner, inspirerade av hans tänkande som också på många skilda plan belyses i Maria Hellströms arbete.

Med anledning av den här avhandlingen skulle man helt

enkelt kunna fråga sig om det är så att staden, arkitekturens och landskapets egentliga tillblivelse finns att söka långt bortom dess påtagliga fysiska existens – i det oformliga och ännu formlösa? Finns den framförallt i ingivelsen till ett radikalt utforskande av möjligheter i det verkliga och i en utmaning av rummets och ett samhälles alla möjligheter; inte endast som en bekräftelse och ren bespeglning av det som redan är utan som en antydning till det som i stället kunde bli?

Om det är så att den stad och den arkitektur vi ständigt omger oss med äger en högre form av realitet i ett samhälles inre drömmar och vaga föreställningar, i förväntansfulla visioner, snarare än i den materiella verkligheten, så borde vi lägga större vikt vid att ta dessa ibland ofullgångna bilder på fullt allvar. Utan dessa inre, vaga bilder, utan deras inverkan på sinnet skulle byggnaderna i sig bara förefalla som tomma och helt innehållslösa konstruktioner, som ett tillfälligt och slumpartat format landskap på en främmande planet – i sig kanske praktiskt fungerande, men de skulle ändå framstå som lösryckta och helt meningslösa apparater och monstruösa maskiner.

Är det till och med så att arkitekturens dynamiska och utforskande egenskaper först blir tydliga i just det kritiska ögonblick då rummets gränser på allvar utmanas, upplöses

och tänjs ut, då det samhälle vi lever i verkligen ifrågasätts och då också en vidare innebörd i den gestaltande handlingen som sådan ställs i blyxtbelysning? Eller är det så att arkitekters arbete och arkitekturens uppdrag bara består i att följsamt och utan egentlig djupare eftertanke översätta det som redan finns till byggd verklighet?²

Henri Lefebvre har i en av sina kanske allra främsta empiriska och historiska analyser, den som söker grunderna bakom händelseutvecklingen till Pariskommunen 1870-71, gestaltat hela den bild av överskridandets villkor om en kreativ vardaglig praxis, om *poïésis*.

Lefebvre hade i detta verk föresatt sig att analysera:

... blandningen av nödvändighet och slump, av determinism och tillfällighet, av förutsägelse och oförutseende, som enligt den dialektiska tankevärlden, konstituerar historien, som alltid skapar egenartade och originella situationer.³

Och vad blev slutsatsen?

Det samlade intrycket? Det finns i den totala bilden av alla manifestationer, tilldragelser, i situationer och handlingar, utan att för den skull på intet vis utesluta kraftspelets sammansatta mångfald, intentioner och agerande viljor.⁴

Filosofen insisterar också i detta arbete på betydelsen av *negationen* eller *frånvaron* av en föreställd verklig värld i människors sinnen, att negativa, frånvarande verklighetsbilder kan vara minst lika verkliga som verkligheten själv och verksamt bidragande som grundval för ett aktivt överskridande i extrema tilldragelser i stadslivet, under Pariskommunens utveckling påtagligt tydliggjorda från den inledande uppslupna feststämningen, den urbana festen, till det urbana spektaklet, på väg att urarta och sedan fram mot den tragiska och extremt blodiga upplösningen av det tillspetsade urbana dramat. Och han summerar med direkt hänvisning till den samtida och nutida verklighetens karaktär:

I detta så kallade konsumtionssamhälle ... så är Festen och Dramat uttraderade. Det är i konfrontationen med dessa frånvaranden – med dessa frånvarande verkligheter – mitt in i en motspänstigt ifrågasatt verklighet, som sociologer kan fortsätta att utveckla sina föräldrade koncept ... Det nega-

tiva och frånvaron av verklighet, är lika verklig och påtaglig som *verkligheten* själv.⁵

Det egentliga fokus som Maria Hellströms avhandling rör sig kring består i att begreppsligt konstituera en ny och radikal förståelse av rummets alstrande i Lefebvres anda, hur mening och innebörd konstitueras i människors sinnen, genom de materiella artefakternas förmedling men framförallt genom tilldragelsen och händelsen som utspelar sig i detta sociala rum.

Det är mot just den bakgrunden jag skulle vilja se Maria Hellströms avhandling.

Den rör sig inom ett brett och gränsöverskridande fält av kulturvetenskaplig analys med en tyngdpunkt i ett radikalt konsteoretiskt eller konstfilosofiskt perspektiv med hög professionell relevans för stadsbyggande, landskapsplanering, arkitektur och konstnärlig verksamhet.

Den tydligaste och mest koncentrerade formuleringen av avhandlingens intentioner är:

The working hypothesis of this study is that an alternative understanding of aesthetic practice and activism will lead to a different conception of spatial development and change than the one presently dominating the realm of urban planning.⁶

Ambitionen är alltså ingen mindre än den utmanande tankegången att med Christiania som studerat exempel skall avhandlingen kunna bidra till att förändra hela vår bild av de processer under vilka våra rum och samhällen alstras. Detta ofta bespottade knarkarnäste kastas plötsligt in i det akademiska finrummet. Planeringens metoder, redskap och processer kan ta viktig lärdom av fallet Christiania hävdar författaren.

Pekar erfarenheterna under 35 år med Christiania verkligen mot möjligheterna till en förändrad framtid? Eller är dess historia bara skandalomsusad men ändå parantetisk kuriosa i en genuint professionell diskussion eller i en ännu vidare allmän samhällsdebatt?

Det överraskande och originella anslaget i avhandlingen består alltså i att pröva det extrema fallet Christiania inte endast som ett alternativt samhälle – självklart av akademiskt intresse i sig själv – utan också som en spegel eller ett tydligt avläsbart avtryck – till och med som en narrak-

tigt utmanande skrattpögel - av allt det som den officiella planeringsapparaten *inte* är eller för att måla fram en bild av det som den *borde* vara, de mänskliga värden den egentligen borde tillfredställa.

I konfrontationen med det existerande bildar Christiania ett gränsland, en farlig och riskfylld gränsöverskridande zon, *a transgression*, som tydligt blottlägger osynliga gränsdragningar och de osynliga översätliga strukturer som aktivt danar vår livsvärld. Här ligger avhandlingens metodologiska kärna och dess yttersta konstruktiva professionella syfte.

Filosofiskt och arkitekturteoretiskt formar sig avhandlingen motsägelsefullt till en spetsig, knivskarp och engagerad kritik av en universell post-modern fundamentalism sprungen ur Heidegger och Norberg Schulz, om skrällen att förlora sig i rummet, men också till en anti-modern uppgörelse med den hegemoniska statskapitaliska planeringsapparaten där Christiania blir det lovande och levande alternativet. Avhandlingen försöker också teckna en mer balanserad och dubbelbottnad bild av inre fundament och yttre expansion, av att balansera en förtrogenhet med det förutvarande och välkända med ett lustfyllt bejakande av det frånvarande och ännu okända. Det *situationella*, situationsbundna ställs mot det universella och orubbliga, ständig tillblivelse ställs mot evig existens. ”Through the sublime, an aspect emerges which is not absolute, but situational...”⁷

Christianias förmenta formlöshet underbygger ett brett mångfaldigt fält för kritik; kritik gentemot tendenser till estetifierad spiritualisering av rummet, till låsningen mellan plats och form i representativa regimers planideologiska tankemönster, till den rationalistiska och abstrakta utopin som bortser från vardagliga och sinnliga realiteter samt lokala produktionsmönster som bortser från det fantasifulla och expansiva som nödvändiga beståndsdelar ... den kritik som Christiania därmed formulerar - genom sin blotta existens - har mycket lite att göra med *fenomenologisk autenticitet och ideal harmoni* i konventionell mening utan dess innebörd och en mening formas i varje vardagligt ögonblick av öppna samtal och förhandlingar ”...a spatially negotiated and elaborated sense, reproduced and actualized in usage and dialogic agency.”⁸

Det fundamentala draget i avhandlingen består i som jag ser det att med utgångspunkt från det extrema fallet Christiania identifiera huvuddrag i en motståndets eller

upprorets estetik, eller snarare att kristallisera mönster i uppsättningar av motståndets estetiska redskap, dess taktik och strategi, med form eller snarare då med principen om *formlöshet* som aktivt motståndsmedel, *tactical formlessness*, som motståndsformer i en alternativ kulturell utvecklingsstrategi. Att i kvalificerade filosofiska resonemang utveckla argument och begreppslig retorik för en alternativ form av stads-, samhälls- och livsutveckling.

Argumentationen slutar i en tät och väl formulerad diskussion om det estetiska motståndets villkor och möjlighet i en värld som är så överbemängd och däst av form och bild, som präglas av ett så ständigt och oupphörligt medialt flöde. Det mynnar i tanken på att se ett radikalt förhållningssätt i det formlösa – det som vänder sig från, vänder upp och ner på och förvänder våra befästa föreställningar om form som aktivt och kritiskt redskap i att förändra vardagen och världen.

Textens kanske allra bästa passager finns i denna diskussion kring motståndets nya estetiska uttrycksformer, om tänkbara distorsioner och störningar i det amoderna mediasamhället, om ”the gigantic semantic traffic jam situation”, till kritiken av det överflödande tecknets politiska ekonomi, ett försök att fånga ett verkingsfullt nytt sätt att förändra världen som inte omedelbart sugts in i maskineriet och blir en ny del i spektaklet.

--- where the entire urban space to an increasing extent is becoming regulated by **the super-highways of generative destruction**,

In Christiania ... these structures of power produce a situation in which the alternative cannot be articulated in terms of *form*, as every form, also the most peripheral and marginal, would soon be subsumed by the system of exchangeability and commodification.⁹

Från gatans politiska parlament till den passiverade och kontrollerade, geografiskt begränsade och ständigt pågående revolutionen i vardagslivet, ett tittskåp för ett förundrat men intresserat etablissemang rätt in i en annan och förunderlig värld. Kunde man betrakta det *sociala experimentet* bara som en ytterligare raffinerad institutionaliserad och tivoliartad manöver, tolererad av överheten som ett led i en allt mer diskret och förfinad repressiv tolerans, av djupt

initierad bio-politik?

Undkommer Christiania denna omvända tolkning med bibehållen oskuld, jungfrudom och politisk fromhet i det långa perspektivet eller kommer Christiania att betraktas som ytterligare ett aktstycke i det iscensatta och bedrägliga urbana spektakel som det en gång hade gett sig ut för att avslöja? Christiania uppträder här som den narrlika och förledande spegelbilden av sig självt – ett tossereservat i christianiternas egna medvetna självvioniska retorik. Hur undflyr vi moderna varianter av Panopticon – den moderna raffinerade fångelsearkipelagen? Frågan förtjänar att ställas.

As much as Christiania is a drop-out and a disturbance of the panoptical system, it is a new kind of social object, a body that brings into action all those correlative principles of which the panoptical landscape is constituted.¹⁰

Bland slutorden fångar följande rader på ett självklart sätt för mig, särskilt väl, summan av textens och forskningsarbetets intentioner:

The *jam* is an urban tactic reinforcing the performative qualities of the urban landscape, thereby transforming the city from a subject-object constellation to a *situation*; a performative, spatial event, releasing both subjects and objects from their submission to a given form.¹¹

Sten Gromark, 2007-06-23

NOTES:

- ¹ Se för en aktuell sammanfattning Elden, S. (2004). *Understanding Henri Lefebvre. Theory and the Possible.*, Continuum.
- ² Temat utvecklas i inledningen till antologin Gromark, S. & Nilsson, F., (red.) (2006). *utforskande arkitektur- situationer i nutida arkitektur.* Stockholm, axl books.
- ³ Hess, R. (1988). *Henri Lefebvre et l'aventure du siècle.* Paris, Éditions A.M. Métailié, p 196
- ⁴ Ibid., p 200
- ⁵ Ibid. citat p 201, se Lefebvre, H. (1965). *La proclamation de la Commune.* Paris, Gallimard.
- ⁶ Hellström, M. (2006). *Steal This Place. The Aesthetics of Tactical Formlessness and "The free Town of Christiania".* Swedish University of Agricultural Sciences, Institutionen för Landskapsplanering, SLU, Alnarp [diss.], p 16
- ⁷ Ibid. p 125
- ⁸ Ibid. p 216
- ⁹ Ibid. p 268
- ¹⁰ Ibid. p 243
- ¹¹ Ibid. p 287

BIBLIOGRAFI

- ELDEN, STUART (2004). *Understanding Henri Lefebvre. Theory and the Possible.*, Continuum.
- GROMARK, STEN & FREDRIK NILSSON, EDS. (2006). *utforskande arkitektur - situationer i nutida arkitektur.* Stockholm, axl books.
- HELLSTRÖM, MARIA (2006). *Steal This Place. The Aesthetics of Tactical Formlessness and "The free Town of Christiania".* Swedish University of Agricultural Sciences, Institutionen för Landskapsplanering, SLU, Alnarp [diss.]
- HESS, RÉMI (1988). *Henri Lefebvre et l'aventure du siècle.* Paris, Éditions A.M. Métailié.
- LEFEBVRE, HENRI (1965). *La proclamation de la Commune.* Paris, Gallimard.